

At the end of 1920s – beginning 1930s the activity of UUD in Czechoslovakia was less effective because of economic crisis and coming to power the government of Czech, who were against the support of Ukrainians. In 1940 German occupation authority in Check terminated the activity of UUD in Czechoslovakia. However, Union of Ukrainian Doctors in Czechoslovakia was a prototype for creating next unions of Ukrainian Doctors after the Second World War in Germany and Austria.

Keywords: *Union of Ukrainian Doctors, Czechoslovakia, doctors-emigrants, scientific journal «Ukrainian Medical Bulletin», Slavic Union of Doctors, B.I. Matyushenko.*

Одержано 4.10.2016.

УДК 614.7:378.4(477)(092)(092)«1922/1941»

Лідія Товкун
(Переяслав-Хмельницький)

ПРОБЛЕМИ КОМУНАЛЬНОЇ ГІГІЄНИ У ДОСЛІДЖЕННЯХ ВЧЕНИХ-ГІГІЄНІСТІВ ВИЩИХ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ (1922 – червень 1941 рр.)

У статті на основі наукової літератури проаналізовані основні напрями і результати досягнень вчених-гігієністів вищих медичних закладів України у галузі комунальної гігієни впродовж 1922 р. – червня 1941 рр. Акцентується увага на внеску видатних вчених-гігієністів медичних інститутів України у розвиток комунальної гігієни у зазначений період.

Методологія даного дослідження ґрунтується на принципах історизму, об'єктивності та системного аналізу фактів і подій.

У висновку стверджується, що вчені-гігієністи Київського, Харківського, Одеського, Львівського і Дніпропетровського медичних інститутів досліджували: актуальну проблему санітарної охорони атмосферного повітря; питання гігієни води, водопостачання, санітарної охорони водойм від забруднення стічними водами; санітарного режиму річок і водоймищ України, що використовувалися для централізованого господарсько-питного водопостачання, оздоровчих і спортивних цілей; очищення і хлорування води; реконструкцію і благоустрій курортів України; очищення населених місць від твердих побутових відходів.

Результати цих досліджень мали і мають нині велике значення для оздоровлення населення і місць його проживання, виробничої діяльності та відпочинку.

Ключові слова: *комунальна гігієна, вчені-гігієністи, кафедра комунальної гігієни, Київський медичний інститут, Харківський медичний інститут, Одеський медичний інститут, Львівський медичний інститут, Дніпропетровський медичний інститут.*

Наша сучасність вимагає об'єктивно і науково бачити минуле, усвідомлювати його в усій повноті та цілісності. Вивчення історії гігієни як науки дає можливість визначити загальні закономірності її розвитку на різних етапах існування нашої країни, оцінити докорінні зміни та поставити результати цього вивчення на службу історії науки і техніки. На основі цього ми піддали історичному аналізу вивчені нами матеріали, котрі стосуються висвітлення проблем однієї із галузей гігієни – комунальної гігієни у дослідженнях вчених-гігієністів вищих медичних закладів України впродовж 1922 р. – червня 1941 рр.

Окремі аспекти згаданої проблеми висвітлювалися у працях науковців, як радянських, так і сучасних. Так, у книгах «Досягнення охорони здоров'я в Українській РСР» під редакцією Л.П. Шупика [6] і «Материалы к истории гигиены и санитарного дела в УССР» під редакцією П.Д. Лещенка, Д.Н. Калюжного і О.О. Грандо [15] опубліковані статті П.І. Баранника, Д.Д. Шмаля, Н.В. Верживовскої, І.І. Швайко [3], М.Л. Кошкіна [12], О.М. Мареева, Д.М. Калюжного [14], А.Ф. Стояновського [21],

К.Б. Хаїт [31], Г.Х. Шахбазяна, П.І. Баранника, С.С. Познанського [33]. У цих статтях у розрізі основної тематики міститься інформація науковців радянської доби про результати досліджень вчених-гігієністів у галузі комунальної гігієни у визначений нами період дослідження.

Окремі питання досліджуваної нами проблеми містяться і в працях сучасних науковців. Серед них заслуговує на увагу монографія Н.І. Коцур «Становлення і розвиток гігієнічної науки в Україні: шлях крізь епохи і соціальні потрясіння (друга половина ХІХ – 20-ті рр. ХХ століття)» [11]. У ній містяться відомості про науковців кафедр гігієни, котрі працювали у вищих медичних закладах України у 20-х рр. ХХ ст.

У працях Г.В. Дзяка [1], Е.М. Білецької, Т.Д. Землякової описано історію Дніпропетровського медичного інституту [4]. У статтях Л. Товкун висвітлено внесок учених-гігієністів Дніпропетровського медичного інституту в розвиток гігієни як науки та предмету викладання в Україні в міжвоєнний період (1922–1941 рр.) [24–25]. Згадані праці мають також побіжну інформацію про дослідження у галузі комунальної гігієни учених-гігієністів Дніпропетровського медичного інституту.

Статті про історію кафедри загальної гігієни Львівського медичного університету Б.С. Зіменковського, М.Р. Гжегоцького, В.І. Федоренка, Б.А. Пластунова, Л.М. Кіцули [7; 29–30], Л. Товкун [26] мають окрему інформацію про результати досліджень гігієністів цього закладу у розрізі комунальної гігієни.

Історія становлення та розвитку гігієни у Київському медичному інституті розкривається у статтях В.Ф. Москаленка, О.П. Яворовського, Ф.Я. Ступака [16–17], Є.Г. Гончарука [5], І.М. Макаренко [13], Л. Товкун [28]. Тут також вказуються певні результати досліджень вчених-гігієністів щодо теми нашого дослідження.

Одночасно із описом розвитку гігієни у вищих медичних закладах Харкова у статтях А.Я. Циганенка, З.П. Петрової та Н.О. Галічевої [32], В.О. Коробчанського, М.П. Воронцова, В.В. Мінухіна [10], Л. Товкун [27] висвітлюються питання комунальної гігієни.

У монографіях Т.А. Бажана, Н.М. Паранька, Н.Г. Карнауха «О гигиене и гигиенистах» [2], К.П. Добролюбского «Одесский университет за 75 лет (1865–1940)» [18], а також у статтях З.П. Петрової [19–20], Л. Товкун [23] містяться відомості про учених медичного факультету Новоросійського університету і Одеського медичного інституту та їх вклад у становлення і розвиток гігієни в Україні загалом і комунальної гігієни зокрема.

Отже, здійснивши ґрунтовний аналіз наукової літератури нами встановлено, що проблеми комунальної гігієни у дослідженнях вчених-гігієністів вищих медичних закладів України впродовж 1922 р. – червня 1941 рр. не були предметом окремого дослідження науковців.

Мета нашого дослідження в тому, щоб на основі наукової літератури проаналізувати основні напрями і результати досягнень вчених-гігієністів вищих медичних закладів України у галузі комунальної гігієни впродовж 1922 р. – червня 1941 рр. Успіхи вчених-гігієністів вищих медичних закладів України у галузі комунальної гігієни значні та різноманітні. Тому наша стаття, природно, не може бути вичерпною. Вона лише висвітлює найважливіші принципіві питання досягнень науковців у галузі комунальної гігієни у зазначений період.

Профілактична медицина включає окрему галузь гігієнічної науки, яка носить назву «Комунальна гігієна». Комунальна гігієна вивчає вплив на людину природних, а також антропогенних чинників навколишнього середовища, що виникають у зв'язку з господарською діяльністю, розробляє гігієнічні нормативи, санітарні правила і рекомендації, дотримання яких забезпечує здоров'я і сприятливі умови життя населення [8].

Не дивлячись на труднощі, які виникли в господарстві України у 20-х роках ХХ ст., після завершення визвольних змагань, здійснювалися перші кроки щодо створення санітарного законодавства і організації державного санітарного нагляду, проводилися масштабні оздоровчі й профілактичні заходи. Проте великі відбудовні роботи, що проводилися у містах і селах, вимагали участі гігієнічної компетенції та науково-обґрунтованих рекомендацій. Для цього насамперед необхідно було вивчити фактичний санітарний стан населених місць, вивчити житлові умови населення і його санітарний побут.

У зв'язку з відсутністю спеціальних наукових установ багато питань комунального господарства, планування міст, житлового будівництва на той час здійснювалися без достатнього гігієнічного обґрунтування [14].

До 1931 р. в Україні були відсутні наукові установи, котрі могли б ґрунтовно розробляти з гігієнічних позицій наукові питання розвитку населених місць.

Для розвитку комунальної гігієни в Україні важливу роль відіграли організовані у 1930 р. кафедри комунальної гігієни в Харківському медичному інституті та Українському інституті вдосконалення лікарів на чолі з професором О.М. Марзеєвим, у Київському медичному інституті під керівництвом С.С. Познанського, в Одеському медичному інституті під керівництвом професора С.С. Аглицького [14].

1931–1941 рр. характеризуються значним розвитком наукової діяльності зазначених закладів у галузі комунальної гігієни. У цей період комунальна гігієна остаточно визначилася як самостійна наукова дисципліна. Вітчизняні фахівці з комунальної гігієни могли розв'язувати дуже важливі науково-практичні завдання щодо санітарного оздоровлення села і великих промислових центрів України. Оскільки санітарний і епідемічний стан села, Донбасу та інших великих промислових центрів на той час був незадовільний і потребував здійснення докорінних оздоровчих заходів, заснованих на найновіших досягненнях гігієнічної науки і санітарної техніки того часу.

Зростання промисловості й енергетичної бази в Україні у 30-х роках ХХ ст. висунуло актуальну проблему санітарної охорони атмосферного повітря, котре мало не тільки важливе гігієнічне, але й народногосподарське значення. Індустріалізація, будівництво нових і реконструкція існуючих міст і селищ, вимагала активної участі гігієністів у розв'язанні питань раціонального розміщення промислових підприємств і житлових кварталів із урахуванням характеру і ступеню забруднення повітря виробничими відходами [14, с. 543].

Перші дослідження атмосферного повітря в Україні були проведені у 1929 р. у Харкові В. Угловим і М. Болотіною. У 1930 р. у Дніпропетровському медичному інституті аналогічні дослідження здійснила Л.М. Горовіц-Власова. У цей же період Сталінський інститут гігієни праці і профзахворювань провів дослідження повітря в Сталіно, а професор М.В. Доніч у Дніпропетровську у районі розташування металургійних заводів. Проте, незважаючи на недосконалість застосованих у цих дослідженнях методик, все ж вони поклали початок подальшим дослідженням і дали орієнтовне уявлення про ступінь забруднення повітря промислових міст України. Зокрема, планомірні і систематичні дослідження атмосферного повітря промислових міст і селищ було розпочато в Донбасі і Придніпров'ї (В.О. Яковенко, Д.М. Калюжний, Г.А. Городецький, С.О. Давидов, М.Б. Аксельрод та ін.). Під керівництвом Українського інституту комунальної гігієни аналогічні дослідження були проведені в Києві (С.О. Давидов), у Дніпропетровську (С.С. Гаухман), у Сталіно (обласні санепідстанція), у Ворошиловську (Подільський і Ковалішин), в Одесі (кафедра загальної гігієни й обласна санепідстанція) [14, с. 543].

Основним напрямом цих досліджень було з'ясування ролі окремих джерел загального сумарного забруднення повітря, вивчення зональності поширення аерозолів від окремих промислових підприємств і на основі цих даних розробка оздоровчих заходів.

Вчені-гігієністи звернули свою увагу на такі промислові об'єкти, котрі забруднюють атмосферне повітря: електростанції, підприємства металургійної промисловості, цементні заводи, вугільні шахти, суперфосфатні заводи та ін. Загалом було здійснено гігієнічну характеристику атмосферних забруднень у 25-ти населених пунктах [14, с. 543].

У 30-х р. ХХ ст. для комунальної гігієни вагоме значення також мали питання гігієни води, водопостачання, санітарної охорони водойм від забруднення стічними водами. Оскільки з розвитком промислового, міського і сільського будівництва виникла необхідність одночасного будівництва водопровідних і каналізаційних споруд, що в свою чергу вимагало розроблення низки гігієнічних питань із забезпечення цього будівництва та експлуатації споруд на рівні тогочасних досягнень гігієнічної науки і санітарної техніки.

Наукова тематика досліджень у цьому напрямі комунальної гігієни стосувалася таких питань: гігієнічної оцінки джерел водопостачання, обґрунтування генеральної схеми водопостачання і каналізації Донбасу і Криворіжжя, вивчення водопроводів, характеристики промислових стічних вод і їх впливу на відкриті водойми, розроблення зон санітарної охорони для великих водопроводів України, поширення йоду, фтору та інших мікроелементів у водах і ґрунтах України, а також у зв'язку з розповсюдженням зобної хвороби (йодна недостатність – *Л.Т.*) і флюорозу (захворювання, пов'язане з надмірною кількістю фтору в організмі, при якому відбувається ураження емалі зубів – *Л.Т.*), розроблення мікробного методу очищення стічних вод, які містять фенол, та інших питань цієї важливої гігієнічної проблеми.

Особлива увага вчених-гігієністів приділялася вивченню санітарного режиму річок і водоймищ України, котрі використовувалися для централізованого господарсько-питного водопостачання, оздоровчих і спортивних цілей. Упродовж цих років всебічно з гігієнічної точки зору вивчалися річки Дніпро, Північний Донець та Інгулець у зв'язку із забудовою на їх берегах великих гідротехнічних споруд. Паралельно з науковцями Українського інституту комунальної гігієни над цими питаннями працювали професор О.Ф. Стояновський і М.М. Шелюг із Дніпропетровського медичного інституту [14, с. 546].

У період із 1923 р. і по червень 1941 р. у Київському медичному інституті питання комунальної гігієни спочатку викладалися і досліджувалися на кафедрі загальної гігієни, а з 1935 р. на кафедрі комунальної гігієни. Так, у 20-х роках ХХ ст. завідувач кафедри загальної гігієни професор В.В. Удовенка разом із своїми учнями розвивав напрям гігієни води і водопостачання, розробляли гігієнічні оцінки способів очищення та знезараження води, займалися питаннями гігієни житла, переважно сільського [11].

Доктор медичних наук, професор К.Е. Добровольський (завідувач цієї ж кафедри у 1933–1941 рр.) разом із своїми співробітниками кафедри (П.І. Баранник, Михайлюк) проводив велику роботу з дослідження р. Дніпра і його берегів біля Києва. Наслідком цієї роботи стали проектування й побудова дніпровського водогону у Києві, а також розроблення санітарних охоронних зон джерел водопостачання київських військових містечок. Результати їх досліджень були покладені в основу проектування і будівництва Київського Дніпровського водопроводу. Доцентом Д.Д. Шмальом вивчалися гігієнічні питання господарсько-питного водопостачання на Дніпровських річкових суднах. Ці роботи стали за основу нормування режиму питного водопостачання на річкових суднах. Також Д.Д. Шмальом розроблені зони санітарної охорони річного водопроводу Києва, котрий будувався на початку 30-х років ХХ ст. [3].

На цій же кафедрі П.І. Баранником досліджувалися питання використання для очищення води різних коагулянтів (для видалення домішок у воду вводиться коагулянт, молекули якого концентруються, всі види шкідливих домішок, утворюючи з ними нерозчинні частинки, що спливають на поверхню або опускаються вниз,

тобто, за допомогою коагулянту з води виділяються практично всі забруднюючі речовини – Л.Т.) [14, с. 546]. У післявоєнний період результати цих досліджень лягли в основу його докторської дисертації «Очистка воды реки Днепр коагуляцией». Основні положення дисертації взяті за основу розробки методів очищення питної води на головних спорудах водопроводів України та СРСР і використовуються й до нині [9].

У 1931 р. вперше в Київському медичному інституті професор кафедри загальної гігієни Ф.А. Баштан прочитав самостійний курс комунальної гігієни для тих студентів лікувально-профілактичного факультету, які впродовж останнього року навчання спеціалізувалися з санітарно-гігієнічної спеціальності. Серед цих студентів були такі відомі в майбутньому вчені-гігієністи, як Г.Х. Шахбазян і Р.Д. Габович. Саме цей перший самостійний курс комунальної гігієни Ф.А. Баштана став фундаментом для створення пізніше самостійної кафедри комунальної гігієни (1935 р.) [28].

Із 1935 р. і по червень 1941 рр. кафедра комунальної гігієни Київського медичного інституту розгорнула різнобічну наукову діяльність, яка спрямовувалася на задоволення потреб житлово-санітарного нагляду. У наукових планах кафедри зазначені теми досліджень щодо стічних вод санпропускників і лікарень, щодо підземного зрошення, щодо очищення шахтних поселень Донбасу, щодо атмосферного повітря Києва і київських курортів, щодо питного водопостачання, щодо мікроклімату житла та ін. [33].

Гігієністи Харківського медичного інституту теж займалися вивченням проблем комунальної гігієни. Так, у 1922–1925 рр. завідувачем кафедри гігієни Харківського медичного інституту професором А.А. Цветаєвим здійснено дослідження та опубліковано понад 60 наукових праць із проблем гігієни, зокрема проблем водопостачання, очищення населених місць і санітарної статистики [10].

У період із 1927 р. по 1930 р. завідувачем цієї ж кафедри був професор В.О. Углов. Ним вперше в СРСР проводилися дослідження щодо необхідності боротьби із забрудненням атмосферного повітря викидами промислових підприємств. Також науковцями кафедри у цей період вивчалася проблема боротьби із забрудненням річок Донбасу промисловими стічними водами, зокрема, питання про появу хлорфенольного присмаку і запаху у воді під час хлорування, і вперше розробили заходи з їх усунення. Вони ж запропонували нові на той час методи знезараження води перекисом натрію, солями важких металів [14, с. 547]. У зв'язку з цим професор В.О. Углов був консультантом «Бюро з організації очищення стічних вод хімічних заводів Донбасу» при Вищій Раді Народного господарства України [27].

Із 1930 р. по 1941 р. завідувачем кафедри гігієни Харківського медичного інституту був професор В.О. Яковенко, учень і багаторічний співробітник Г.В. Хлопіна. Його наукова діяльність торкалася питань гігієни атмосферного повітря і води; вплив клімату і мікроклімату на організм людини, ефективні температури; очищення та знезараження питної води (коагуляція води залозистим способом). Також професор В.О. Яковенко написав підручник із окремих питань комунальної гігієни (1935), а ще разом із О.М. Марзеєвим і А.Н. Сисіним склав посібник із керівництва з комунальної гігієни (1936) [12].

На кафедрі гігієни Харківського медичного інституту у довоєнний період вивчалася проблема очищення і знезараження питної води. Багато робіт вивчали метод хлорування води з амонізацією. Приміром, М.Л. Кошкін і його співробітники вивчали: механізм дії хлору в амонізованій воді, значення аміаку для хлоровибрання води, вплив температури і світла на хлорування пре амонізованої води і низку інших питань, які мають теоретичне і практичне значення при використанні цього методу для знезараження води [14, с. 547]. Хлорування води з амонізацією був новий метод, який тільки почали застосовувати на той час. У 1938 р. вперше в СРСР на Дніпропетровському водопроводі застосовано аміачно-хлорне оброблення води у виробничому масштабі, а згодом застосоване в Москві, Ленінграді, Ростові-на-Дону

та інших містах. У 1941 р. професором М.Л. Кошкіним опублікована монографія про хлорування води з амонізацією [12].

До війни на кафедрі комунальної гігієни Харківського медичного інституту О.М. Марзєєвим, В.М. Жаботинським, Р.С. Кобрін, Д.М. Калюжним виконано дослідження і його результати опубліковано в праці «Основні гігієнічні положення реконструкції і благоустрою курортів України». Упродовж року вивчалися курорти Слав'янськ, Сосновка, Миргород і Осипенко. Для кожного з них розроблено гігієнічні обґрунтування функціонального районування територій курорту, планування, санітарної охорони природних лікувальних ресурсів, водопостачання та інших питань санітарного благоустрою [14, с. 550].

В Одеському медичному інституті на кафедрі загальної гігієни з 1923 р. учений-гігієніст доцент С.С. Аглицький викладав курс комунальної гігієни. Упродовж 1923–1940 рр. займався дослідженням Одеського та Миколаївського водопроводів, очищенням стічних вод, каналізації населених місць [23]. Отримані результати він сформулював у публікаціях. Зокрема, у 1923 р. вийшла його монографія «Современные способы очистки сточных вод», яка стала однією з перших у СРСР фундаментальних праць, присвячених актуальній проблемі очищення стічних вод. У ній автор виклав теоретичні основи всіх методів очищення стічних вод із описом найновіших на той час конструкцій очисних споруд, у тому числі й тих, які застосовувалися в Німеччині та Англії. Саме в цих країнах санітарна техніка на той час була найкраще розвинена ніж в інших країнах [31].

У 1926 р. в журналі «Южный медицинский журнал» надруковано статтю С.С. Аглицького «Вопросы канализации в современном поселке». У ній автор висвітлив важливі питання, котрі пов'язані з перспективами зростання будівництва житла і благоустрою населених місць. Приміром, впровадження в практику підґрунтового зрошення з попереднім очищенням стічних вод у септиках (спеціальні баки для очищення стічних вод – Л.Т.). Цей метод застосовується під час облаштування каналізації будівель, які стоять окремо, а також під час очищення стічних вод методом підземного зрошення.

У 1932 р. Одеському медичному інституті організовано санітарно-гігієнічний факультет. Завідувачем кафедри комунальної гігієни обрано С.С. Аглицького, якою він керував тривалий час. У 1934 р. С.С. Аглицький отримав наукове звання професора. Із 1930 р. по червень 1941 р. професором С.С. Аглицьким опубліковано наукові праці у кількох напрямках комунальної гігієни. Перший напрям – це продовження дослідження питань очищення стічних вод. Так, праця «Опыт канализации отдельно стоящих зданий» висвітлює роль гнилісних колодязів типу Омшер під час механічного очищення стічних вод, а також роботи під час очищення стічних вод консервних заводів. Другий напрям – це дослідження питань покращення стану централізованого водопостачання м. Одеси і м. Миколаєва. Результати цих досліджень знайшли своє відображення у таких наукових працях: «Исследования загрязнения и самоочищения реки Днестр», «Общая характеристика воды Одесского городского водопровода», «Зоны санитарной охраны Николаевского водопровода». Третій напрям досліджень – це роботи щодо організації очищення населених місць від твердих побутових відходів. Результати своїх досліджень професор С.С. Аглицький опублікував у працях «Обработка твердых отходов ферментацией в закрытых вместилищах», «Экспериментальное изучение обезвреживания и утилизации бытовых отходов в условиях г. Одессы». На основі цих досліджень були створені умови, котрі сприяли підвищенню інтенсивності процесів мінералізації та знешкодження відходів у компостах в умовах м. Одеси. Результати цих експериментальних досліджень професора С.С. Аглицького використовувалися Українським інститутом комунальної гігієни під час розроблення інструкції щодо улаштування й експлуатації полів компостування [31, с. 226–227].

Наукові інтереси кафедри не обмежувалися тільки цими питаннями. Співробітниками кафедри вивчалися питання теплового режиму у будинках-новобудовах,

сатурнізм (хронічне отруєння свинцем – *Л.Т.*) у кустарно-гончарному виробництві, забруднення атмосферного повітря м. Одеси, основи гігієни військової служби та ін. [21].

У Дніпропетровському медичному інституті в 1924–1929 р. кафедру загальної гігієни очолювала професор Л.М. Горовіц-Власова – учениця І.І. Мечникова, перша жінка-мікробіолог у Російській імперії. Саме в цей період колектив кафедри під її керівництвом розробив схему санітарної оцінки ступеня забруднення ґрунту, досліджувалися процеси самоочищення ґрунту на дослідних асенізаційних полях, експериментального хлорування води. Результати цих досліджень професор Л.М. Горовіц-Власова доповідала на водопровідних і санітарно-технічних Всесоюзних з'їздах. Зокрема, на II водопровідному і санітарно-технічному Всесоюзному з'їзді, котрий проходив у м. Харкові у 1927 р., вона зробила дві доповіді: «Сводка данных о санитарном исследовании воды» і «Санитарное обследование городских почв». На III водопровідному і санітарно-технічному Всесоюзному з'їзді, котрий проходив у м. Ростов-на-Дону у 1929 р., професор Л.М. Горовіц-Власова зробила три доповіді: «Об экспериментальной работе по вопросу хлоропотребности воды», «К теории и практике коагуляции», «О способах разрушения фенолов сточных вод». Ці доповіді сприяли подальшому розвитку гігієнічної думки і звернули увагу фахівців санітарно-технічної і гігієнічної галузей на важливу проблему впливу промислових стічних вод на відкриті водойми, методи очищення і санітарні умови випускання їх у відкриті водойми [25].

Дослідження в напрямі вивчення механізму дії дезінфікуючих засобів на мікроорганізми виконала випускниця санітарно-гігієнічного факультету Дніпропетровського медичного інституту (1933) Г.І. Столмакова [30, с. 19]. Вона, як одна з кращих студентів, була скерована на науково-педагогічну роботу і працювала асистентом кафедри загальної гігієни цього ж інституту [4]. У 1939 р. під керівництвом професора М.В. Донича захистила кандидатську дисертацію «Дезінфікуюча дія амонійних солей срібла», а в 1940 р. отримала звання доцента [1, с. 262]. Згодом Г.І. Столмакову призначено МОЗ УРСР на посаду доцента кафедри загальної гігієни Львівського державного медичного інституту, яку вона очолювала у 1945–1946 рр. [24].

У 1940–1941 навчальному році в Дніпропетровському медичному інституті створено кафедру комунальної гігієни. Першим її завідувачем був доцент Є.М. Васильович. Його науково-дослідна діяльність була спрямована у напрямку гігієнічної оцінки житлових і громадських будівель [1, с. 274].

У Львівському медичному інституті у 1932–1938 рр. колектив кафедри загальної гігієни під керівництвом З. Штойзінга здійснював наукові дослідження у галузі гігієни харчування, комунальної гігієни і, зокрема, проблеми очистки стічних вод м. Львова [7]. У 1939–1941 рр. штат кафедри був поповнений доцентом Г.І. Столмаковою, кандидатом медичних наук Й. Гітисом і асистентом Л.М. Долошицьким, які були відряджені до Львова з інших медичних інститутів України [29]. За цей період кафедра здійснила значну роботу з реорганізації навчального процесу у відповідності до нових навчальних програм і планів із курсу загальної гігієни. Також співробітники кафедри брали активну участь у розробленні проекту реконструкції м. Львова [26].

Таким чином, на основі наукової літератури нами проаналізовані основні напрями і результати досягнень вчених-гігієністів вищих медичних закладів України у галузі комунальної гігієни впродовж 1922 р. – червня 1941 рр. Встановлено, вчені-гігієністи Київського, Харківського, Одеського, Львівського і Дніпропетровського медичних інститутів досліджували: актуальну проблему санітарної охорони атмосферного повітря; питання гігієни води, водопостачання, санітарної охорони водойм від забруднення стічними водами; санітарного режиму річок і водоймищ України, котрі використовувалися для централізованого господарсько-питного водопостачання,

оздоровчих і спортивних цілей; очищення води; реконструкцію і благоустрій курортів України; очищення населених місць від твердих побутових відходів.

Результати цих досліджень покладені в основу проектування і будівництва Київського Дніпровського водопроводу; взяті за основу нормування режиму питного водопостачання на річкових суднах; методи очищення і хлорування питної води на головних спорудах водопроводів використовувалися в СРСР і використовуються в умовах сьогодення; розроблено гігієнічні обґрунтування функціонального районування територій курортів України, планування, санітарної охорони природних лікувальних ресурсів, водопостачання та інших питань санітарного благоустрою курортів; використано для розроблення інструкції щодо улаштування й експлуатації полів компостування для твердих побутових відходів.

Отже, результати досліджень вчених-гігієністів вищих медичних закладів України у галузі комунальної гігієни впродовж 1922 р. – червня 1941 рр. мали і мають нині велике значення для оздоровлення населення і місць його проживання, виробничої діяльності та відпочинку.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. 85 років. Дніпропетровська державна медична академія / за ред. Г.В. Дзяка. – Дніпропетровськ: РВА «Дніпро-ВАЛ», 2001. – 816 с.
2. Бажан Т.А. О гигиене и гигиенистах / Т.А. Бажан, Н.М. Паранько, Н.Г. Карнаух. – Дніпропетровськ: Журфонд, 2005. – С. 158–160.
3. Баранник П.И. Кафедра общей гигиены Киевского медицинского института / П.И. Баранник, Д.Д. Шмаль, Н.В. Верживовская, И.И. Швайко // Материалы к истории гигиены и санитарного дела в УССР / под ред. П.Д. Лещенко, Д.Н. Калюжного, А.А. Грандо. – К.: Государственное медицинское издательство УССР, 1959. – С. 191–195.
4. Білецька Е.М. Дніпропетровська гігієнічна школа: минуле, сьогодення, майбутнє (до 90-річчя від заснування) / Е.М. Білецька, Т.Д. Землякова // Профілактична медицина. – 2013. – Т. XVIII/3. – С. 111–118.
5. Гончарук Є.Г. Становлення та розвиток кафедр медико-профілактичного профілю у Національному медичному університеті (до 125-річчя заснування кафедри гігієни і 85-річчя заснування санітарно-гігієнічного факультету у Києві) / Є.Г. Гончарук // Довкілля та здоров'я. – 1997. – № 3. – С. 6–12.
6. Досягнення охорони здоров'я в Українській РСР / під ред. Л.П. Шупика. – К.: Державне медичне видавництво УРСР, 1958. – 728 с.
7. Зіменковський Б.С. Львівська наукова гігієнічна школа: історія розвитку та здобутки / Б.С. Зіменковський, М.Р. Гжегоцький, В.І. Федоренко, Б.А. Пластунов // Довкілля та здоров'я. – 2013. – № 4. – С. 68–74.
8. Історія становлення та розвитку гігієни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://profmed.at.ua/blog/istorija_stanovlennja_ta_rozvitku_gigieni/2012-03-03-6
9. Кафедра гігієни і екології [Електронний ресурс] // Сайт Національного медичного університету імені О.О. Богомольця. – Режим доступу: <http://nmu.ua/ru/zagalni-vidomosti/kafedri/kafedra-gygyeny-y-ekologyu/istoriya-kafedry/>
10. Коробчанський В.О. Кафедра гігієни та екології № 1 Харківського Національного медичного університету, її роль у розвитку наукової і педагогічної школи України (до 140-річчя з дня заснування) / В.О. Коробчанський, М.П. Воронцов, В.В. Мінухін // Медицина сьогодні і завтра. – 2013. – № 3. – С. 79–86.
11. Коцур Н.І. Становлення і розвиток гігієнічної науки в Україні : шлях крізь епохи і соціальні потрясіння (друга половина XIX – 20-ті рр. XX століття) [Текст] : монографія / Н.І. Коцур. – Переяслав-Хмельницький : П-ХДПУ, 2011. – 725 с.
12. Кошкин М.Л. Очерк деятельности кафедры общей гигиены харьковского медицинского института / М.Л. Кошкин // Материалы к истории гигиены и санитарного дела в УССР / под ред. П.Д. Лещенко, Д.Н. Калюжного, А.А. Грандо. – К.: Государственное медицинское издательство УССР, 1959. – С. 197–203.
13. Макаренко І.М. Біографічний словник завідувачів кафедр і професорів Київського медичного інституту (1841–1991) / І.М. Макаренко, І.М. Полякова. – К., 1991. – 160 с.

14. Марзєєв О.М. Шляхи розвитку комунальної гігієни на Україні / О.М. Марзєєв, Д.М. Калюжний // Досягнення охорони здоров'я в Українській РСР / Під ред. Л.П. Шупика. – К.: Державне медичне видавництво УРСР, 1958. – С. 538–553.
15. Матеріали к истории гигиены и санитарного дела в УССР / под ред. П.Д. Лещенко, Д.Н. Калюжного, А.А. Грандо. – К.: Государственное медицинское издательство УССР, 1959. – 256 с.
16. Москаленко В.Ф. Гігієнічна освіта та наука у Національному медичному університеті ім. О.О. Богомольця: сторінки історії / В.Ф. Москаленко, О.П. Яворовський, Ф.Я. Ступак // Довкілля та здоров'я. – 2005. – № 3. – С. 65–72.
17. Москаленко В.Ф. Національний медичний університет імені О.О. Богомольця: від витоків до сьогодення / В.Ф. Москаленко // Новости медицины и фармации. – 2007. – № 1 (1).
18. Одесский университет за 75 лет (1865–1940) / Отв. ред. К.П. Добролюбкин. – О., 1940. – 195 с.
19. Петрова З.П. Заснування кафедр соціальної гігієни в Україні / З.П. Петрова // Медицина сегодня и завтра. – 2003. – № 3. – С. 24–26.
20. Петрова З.П. Первые заведующие кафедрой социальной гигиены Харьковского медицинского института / З.П. Петрова // Медицина сегодня и завтра. – 2003. – № 3. – С. 13–23.
21. Стояновский А.Ф. К истории кафедры общей гигиены Одесского медицинского института / А.Ф. Стояновский // Матеріали к истории гигиены и санитарного дела в УССР / под ред. П.Д. Лещенко, Д.Н. Калюжного, А.А. Грандо. – К.: Государственное медицинское издательство УССР, 1959. – С. 205–208.
22. Ступак Ф.Я. Нарис історії Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця / Ф.Я. Ступак. – К., 2002. – 108 с.
23. Товкун Л. Внесок учених-гігієністів Одеського медичного інституту в розвиток гігієни в Україні (1921–1941 рр.) / Л. Товкун // Краєзнавство. Науковий журнал. – 2015. № 1/2 (90/91). – С. 213–216.
24. Товкун Л. Внесок учених-гігієністів Дніпропетровського медичного інституту в розвиток гігієни як науки та предмету викладання в Україні в міжвоєнний період (1922–1941 рр.) / Л. Товкун // Питання сучасної науки і освіти: Матеріали XI Міжнародної наукової Інтернет-конференції 14–16 липня 2015 року: зб. наук. праць. – К., 2015. – С. 123–131.
25. Товкун Л. Професор Л.М. Горюв-Власова (1879–1941) та її внесок у розвиток гігієни в Україні та за її межами / Л. Товкун // Історичні, економічні, правові, соціально-філософські та освітні аспекти розвитку охорони здоров'я : матеріали III Міжнародної наукової Інтернет-конференції, 2–9 листоп. 2015 р., / Харк. Нац. мед. ун-т; [редкол.: І.Ю. Робак, Г.Л. Демочко]. – Х.: ФОП Панов А.М., 2015. – С. 159–161.
26. Товкун Л. Розвиток гігієни на теренах Галичини у 1920–1941 рр. / Л. Товкун // Духовно-моральнісні основи та відповідальність особистості у долі людської цивілізації: зб. наук. праць: за матер. Міжнарод. наук.-практ. конф. 5–6 листопада 2014 р. – У 2 ч. : Ч. 2 / під ред. О.Г. Романовського, Ю.І. Панфілова. – Харків: НТУ «ХП», 2015. – С. 428–435.
27. Товкун Л. Розвиток гігієни у вищих медичних закладах Харкова (1920–1930-ті рр.) / Л. Товкун // // Етнічна історія народів Європи: Збірник наукових праць. Випуск 44. – К., 2014. – С. 139–144.
28. Товкун Л. Розвиток гігієнічної освіти і науки в Київському медичному інституті (1920–1941 рр.) / Л. Товкун // Переяславський літопис: зб. наук. статей. Вип. 6. / [ред. колегія: Коцур В.П. (голов. ред.) та ін.] – Переяслав-Хмельницький, 2014. – С. 259–267.
29. Федоренко В.І. До 100-річчя від дня народження заслуженого діяча науки України, професора Ганни Іванівни Столмакової / В.І. Федоренко, Б.А. Пластунов // Львівський медичний часопис. – 2012. – № 4. – С. 71–73.
30. Федоренко В.І. Сторінки історії кафедри загальної гігієни з екологією Львівського Національного медичного університету імені Данила Галицького / В.І. Федоренко, Л.М. Кіцула // Актуальні проблеми профілактичної медицини: зб. наук. праць. – Львів, 2015. – С. 19–28.
31. Хаит К.Б. Учений-гігієніст професор С.С. Аглицкий / К.Б. Хаит // Матеріали к истории гигиены и санитарного дела в УССР / под ред. П.Д. Лещенко, Д.Н. Калюжного, А.А. Грандо. – К.: Государственное медицинское издательство УССР, 1959. – С. 225–229.
32. Циганенко А.Я. Історія кафедри соціальної медицини, організації та економіки охорони здоров'я Харківського державного медичного університету / А.Я. Циганенко, З.П. Петрова, Н.О. Галічева // Медицина сегодня и завтра. – 2003. – № 3. – С. 6–12.

33. Шахбазян Г.Х. Развитие гигиенической науки в Киевском медицинском институте / Г.Х. Шахбазян, П.И. Баранник, С.С. Познанский // Материалы к истории гигиены и санитарного дела в УССР / под ред. П.Д. Лешченко, Д.Н. Калюжного, А.А. Грандо. – К.: Государственное медицинское издательство УССР, 1959. – С. 183–190.

REFERENCES

1. 85 rokov. Dnipropetrovska derzhavna medychna akademiya / za red. H.V. Dzyaka. – Dnipropetrovsk: RVA «Dnipro-VAL», 2001. – 816 s.
2. Bazhan T.A. O gigiene i gigienistakh / T.A. Bazhan, N.M. Paranko, N.G. Karnaukh. – Dnepropetrovsk: Zhurfond, 2005. – S. 158–160.
3. Barannik P.I. Kafedra obshchey gigieny Kievskogo meditsinskogo instituta / P.I. Barannik, D.D. Shmal, N.V. Verzhivovskaya, I.I. Shvayko // Materialy k istorii gigieny i sanitarnogo dela v USSR / pod red. P.D. Leshchenko, D.N. Kalyuzhnogo, A.A. Grando. – K.: Gosudarstvennoe meditsinskoe izdatelstvo USSR, 1959. – S. 191–195.
4. Biletska E.M. Dnipropetrovska hihiyenichna shkola: mynule, sohodennya, maybutnye (do 90-richchya vid zasnovannya) / E.M. Biletska, T.D. Zemlyakova // Profilaktychna medytsyna. – 2013. – T. XVIII/3. – S. 111–118.
5. Honcharuk Ye.H. Stanovlennya ta rozvytok kafedr medyko-profilaktychnoho profilyu u Natsionalnomu medychnomu universyteti (do 125-richchya zasnovannya kafedry hihiyeny i 85-richchya zasnovannya sanitarno-hihiyenichnoho fakultetu u Kyievi) / Ye.H. Honcharuk // Dovkillya ta zdorovya. – 1997. – № 3. – S. 6–12.
6. Dosyahnennya okhorony zdorovya v Ukrayinskiy RSR / Pid red. L.P. Shupyka. – K.: Derzhavne medychne vydavnytstvo URSR, 1958. – 728 s.
7. Zimenkovskyy B.S. Lvivska naukova hihiyenichna shkola: istoriya rozvytku ta zdobutky / B.S. Zimenkovskyy, M.R. Hzhhotskyy, V.I. Fedorenko, B.A. Plastunov // Dovkillya ta zdorovya. – 2013. – № 4. – S. 68–74.
8. Istoriya stanovlennya ta rozvytku hihiyeny [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://profmed.at.ua/blog/istorija_stanovlennja_ta_rozvitku_gigieni/2012-03-03-
9. Kafedra hihiyeny i ekolohiyi [Elektronnyy resurs] // Sayt Natsionalnoho medychnoho universytetu imeni O.O. Bohomoltsya. – Rezhym dostupu: <http://nmu.ua/ru/zagalni-vidomosti/kafedri/kafedra-gygyeny-y-ekologyy/istoriya-kafedry/>
10. Korobchanskyy V.O. Kafedra hihiyeny ta ekolohiyi № 1 Kharkivskoho Natsionalnoho medychnoho universytetu, yiyi rol u rozvytku naukovoyi i pedahohichnoyi shkoly Ukrayiny (do 140-richchya z dnya zasnovannya) / V.O. Korobchanskyy, M.P. Vorontsov, V.V. Minukhin // Medytsyna sohodni i zavtra. – 2013. – № 3. – S. 79–86.
11. Kotsur N.I. Stanovlennya i rozvytok hihiyenichnoyi nauky v Ukraini: shlyakh kriz epokhy i sotsialni potryasynnya (druha polovyna XIX – 20-ti rr. XX stolittya) [Tekst] : monografiya / N.I. Kotsur. – Pereyaslav-Khmelnytskyy : P-KhDPU, 2011. – 725 s.
12. Koshkin M.L. Ocherk deyatelnosti kafedry obshchey gigieny kharkovskogo meditsinskogo instituta / M.L. Koshkin // Materialy k istorii gigieny i sanitarnogo dela v USSR / pod red. P.D. Leshchenko, D.N. Kalyuzhnogo, A.A. Grando. – K.: Gosudarstvennoe meditsinskoe izdatelstvo USSR, 1959. – S. 197–203.
13. Makarenko I.M. Biohrafichnyy slovnyk zaviduvachiv kafedr i profesoriv Kyivskoho medychnoho instytutu (1841–1991) / I.M. Makarenko, I.M. Polyakova. – K., 1991. – 160 s.
14. Marzyeyev O.M. Shlyakhy rozvytku komunalnoyi hihiyeny na Ukraini / O.M. Marzyeyev, D.M. Kalyuzhnyy // Dosyahnennya okhorony zdorovya v Ukrayinskiy RSR / Pid red. L.P. Shupyka. – K.: Derzhavne medychne vydavnytstvo URSR, 1958. – S. 538–553.
15. Materialy k istorii gigieny i sanitarnogo dela v USSR / pod red. P.D. Leshchenko, D.N. Kalyuzhnogo, A.A. Grando. – K.: Gosudarstvennoe meditsinskoe izdatelstvo USSR, 1959. – 256 s.
16. Moskalenko V.F. Hihiyenichna osvita ta nauka u Natsionalnomu medychnomu universyteti im. O.O. Bohomoltsya: storinky istoriyi / V.F. Moskalenko, O.P. Yavorovskyy, F.Ya. Stupak // Dovkillya ta zdorovya. – 2005. – № 3. – S. 65–72.
17. Moskalenko V.F. Natsionalnyy medychnyy universytet imeni O.O. Bohomoltsya: vid vytokiv do sohodennya / V.F. Moskalenko // Novosti meditsiny i farmatsii. – 2007. – № 1 (1).
18. Odesskiy universitet za 75 let (1865–1940) / Otv. red. K.P. Dobrolyubkiy. – O., 1940. – 195 s.

19. Petrova Z.P. Zasnuyannya kafedr sotsialnoyi hihiyeny v Ukrayini / Z.P. Petrova // Medytsyna sehodnya y zavtra. – 2003. – № 3. – S. 24–26.
20. Petrova Z.P. Pervye zaveduyushchie kafedroy sotsialnoy gihieny Kharkovskogo meditsinskogo instituta / Z.P. Petrova // Meditsina segodnya i zavtra. – 2003. – № 3. – S. 13–23.
21. Stoyanovskiy A.F. K istorii kafedry obshchey gihieny Odesskogo meditsinskogo instituta / A.F. Stoyanovskiy // Materialy k istorii gihieny i sanitarnogo dela v USSR / pod red. P.D. Leshchenko, D.N. Kalyuzhnogo, A.A. Grando. – K.: Gosudarstvennoe meditsinskoe izdatelstvo USSR, 1959. – S. 205–208.
22. Stupak F.Ya. Narys istoriyi Natsionalnoho medychnoho universytetu im. O.O. Bohomoltsya / F.Ya. Stupak. – K., 2002. – 108 s.
23. Tovkun L. Vnesok uchenykh-hihiyenistiv Odeskoho medychnoho instytutu v rozvytok hihiyeny v Ukrayini (1921–1941 rr.) / L. Tovkun // Krayeznavstvo. Naukovyy zhurnal. – 2015. № ½ (90/91). – S. 213–216.
24. Tovkun L. Vnesok uchenykh-hihiyenistiv Dnipropetrovskoho medychnoho instytutu v rozvytok hihiyeny yak nauky ta predmetu vykladannya v Ukrayini v mizhvoyennyi period (1922–1941 rr.) / L. Tovkun // Pytannya suchasnoyi nauky i osvity: Materialy XI Mizhnarodnoyi naukovoyi Internet-konferentsiyi 14–16 lypnya 2015 roku: zb. nauk. prats. – K., 2015. – S. 123–131.
25. Tovkun L. Profesor L.M. Horovits-Vlasova (1879–1941) ta yiyi vnesok u rozvytok hihiyeny v Ukrayini ta za yiyi mezhamy / L. Tovkun // Istorychni, ekonomichni, pravovi, sotsialno-filosofski ta osvritni aspekty rozvytku okhorony zdorovya : materialy III Mizhnarodnoyi naukovoyi Internet-konferentsiyi, 2–9 lystop. 2015 r., / Khark. Nats. med. un-t ; [redkol. : I.Yu. Robak, H.L. Demochko]. – Kh. : FOP Panov A.M., 2015. – S. 159–161.
26. Tovkun L. Rozvytok hihiyeny na terenakh Halychyny u 1920–1941 rr. / L. Tovkun // Dukhovno-moralnisni osnovy ta vidpovidalnist osobystosti u doli lyudskoyi tsyvilizatsiyi: zb. nauk. prats: za mater. Mizhnarod. nauk.-prakt. konf. 5–6 lystopada 2014 r. – U 2 ch. : Ch. 2 / pid red. O.H. Romanovskoho, Yu.I. Panfilova. – Kharkiv: NTU «KhPI», 2015. – S. 428–435.
27. Tovkun L. Rozvytok hihiyeny u vyshchyykh medychnykh zakladakh Kharkova (1920–1930-ti rr.) / L. Tovkun // // Etnichna istoriya narodiv Yevropy: Zbirnyk naukovykh prats. Vypusk 44. – K., 2014. – S. 139–144.
28. Tovkun L. Rozvytok hihiyenichnoyi osvity i nauky v Kyivskomu medychnomu instytutu (1920–1941 rr.) / L. Tovkun // Pereyaslavskyy litopys: zb. nauk. statey. Vyp. 6. / [red. kolehiya: Kotsur V.P. (holov. red.) ta in.] – Pereyaslav-Khmelnyskyy, 2014. – S. 259–267.
29. Fedorenko V.I. Do 100-richchya vid dnya narodzhennya zasluhenoho diyacha nauky Ukrayiny, profesora Hanny Ivanivny Stolmakovoyi / V.I. Fedorenko, B.A. Plastunov // Lvivskyy medychnyy chasopys. – 2012. – № 4. – S. 71–73.
30. Fedorenko V.I. Storinky istoriyi kafedry zahalnoyi hihiyeny z ekolohiyeyu Lvivskoho Natsionalnoho medychnoho universytetu imeni Danyla Halytskoho / V.I. Fedorenko, L.M. Kitsula // Aktualni problemy profilaktychnoyi medytsyny: zb. nauk. prats. – Lviv, 2015. – S. 19–28.
31. Khait K.B. Uchenyy-gigienist professor S.S. Aglitskiy / K.B. Khait // Materialy k istorii gihieny i sanitarnogo dela v USSR / pod red. P.D. Leshchenko, D.N. Kalyuzhnogo, A.A. Grando. – K.: Gosudarstvennoe meditsinskoe izdatelstvo USSR, 1959. – S. 225–229.
32. Tsyhanenko A.Ya. Istoriya kafedry sotsialnoyi medytsyny, orhanizatsiyi ta ekonomiky okhorony zdorovya Kharkivskoho derzhavnoho medychnoho universytetu / A.Ya. Tsyhanenko, Z.P. Petrova, N.O. Halicheva // Medytsyna sehodnya y zavtra. – 2003. – № 3. – S. 6–12.
33. Shakhbazyan G.Kh. Razvitie gihienicheskoy nauky v Kievskom meditsinskom institute / G.Kh. Shakhbazyan, P.I. Barannik, S.S. Poznanskiy // Materialy k istorii gihieny i sanitarnogo dela v USSR / pod red. P.D. Leshchenko, D.N. Kalyuzhnogo, A.A. Grando. – K.: Gosudarstvennoe meditsinskoe izdatel'stvo USSR, 1959. – S. 183–190.

Товкун Л. Проблемы коммунальной гигиены в исследованиях ученых-гигиенистов высших медицинских заведений Украины (1922 – июнь 1941 гг.).

В статье на основе научной литературы проанализированы основные направления и результаты достижений ученых-гигиенистов высших медицинских заведений Украины в области коммунальной гигиены в течение 1922 г. – июнь 1941 гг. Акцентируется внимание на вкладе выдающихся ученых-гигиенистов медицинских институтов Украины в развитие коммунальной гигиены в указанный период.

Методология данного исследования основывается на принципах историзма, объективности и системного анализа фактов и событий.

В заключении утверждается, что ученые-гигиенисты Киевского, Харьковского, Одесского, Львовского и Днепропетровского медицинских институтов исследовали: актуальную проблему санитарной охраны атмосферного воздуха; вопросы гигиены воды, водоснабжения, санитарной охраны водоемов от загрязнения сточными водами; санитарного режима рек и водоемов Украины, которые использовались для централизованного хозяйственно-питьевого водоснабжения, оздоровительных и спортивных целей; очистки и хлорирования воды; реконструкцию и благоустройство курортов Украины; очистки населенных мест от твердых бытовых отходов.

Результаты этих исследований имели и имеют сейчас большое значение для оздоровления населения и мест его проживания, производственной деятельности и отдыха.

Ключевые слова: коммунальная гигиена, ученые-гигиенисты, кафедра коммунальной гигиены, Киевский медицинский институт, Харьковский медицинский институт, Одесский медицинский институт, Львовский медицинский институт, Днепропетровский медицинский институт.

Tovkun L. Problems of communal hygiene in researches scientists-hygienists of higher medical institutions of Ukraine (1922 year – June 1941 years).

The main directions and results of achievements of scientists-hygienists of higher medical institutions of Ukraine in the branch of communal hygiene during 1922 year – June 1941 years on basis of the scientific literature are analyzed in the article. The attention on the contribution of famous scientists-hygienists of medical institutions of Ukraine to the development of communal hygiene in this period is emphasized.

The methodology of this study is based on the principles of historicism, objective and systematical analysis of the facts and events.

In the conclusions confirms that scientists-hygienists of Kyiv's, Kharkiv's, Odesa's, Lviv's and Dnipropetrovsk's medical institutes studied: actual problem of sanitary protection of air; question of hygiene water; sanitary protection of water from pollution by sewage; sanitary regime of rivers and reservoirs of Ukraine, its used for centralized of practical water supply, health-improvement and sportive purposes; cleaning and chlorination of water; reconstruction and improvement resorts of Ukraine; cleaning of populated places from solid wastes.

The results of these researches have now and have great importance for the health of the population and places its residence, productive activities and recreation.

Keywords: communal health, scientists and hygienists, the department of communal hygiene, Kiev medical Institute, Kharkov medical school, Odessa medical Institute, Lviv medical Institute in Dnipropetrovsk medical Institute.

Одержано 30.09.2016.

УДК 636.2.082:009:001

Михайло Апостол
(Київ)

МЕТОДИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИМЕНТАЛЬСЬКОЇ ПОРОДИ ЯК СКЛАДОВА НАУКОВОГО ДОРОБКУ АКАДЕМІКА М.В. ЗУБЦЯ

Автором поставлено за мету узагальнити внесок доктора сільськогосподарських наук, професора, академіка М.В. Зубця в селекційно-генетичне вдосконалення однієї з найбільш поширених в УРСР у 40–70-х роках ХХ ст. – симентальської породи.

У статті висвітлено запропоновані вченим підходи до племінної роботи з породою за умов чистопородного розведення та відтворного схрещування. Охарактеризовано програму виведення української червоно-рябої молочної породи, що включала низку оригінальних методологічних підходів. Їх застосування забезпечило створення першої вітчизняної спеціалізованої молочної породи, яка за своїми технологічними і продуктивними якостями відповідає європейським стандартам.

Ключові слова: скотарство, порода сільськогосподарських тварин, селекція, методи розведення, молочна продуктивність, племінна робота.

Вітчизняний масив симентальської худоби сформовано в кінці ХІХ – першій половині ХХ століть на основі схрещування симентальської породи Швейцарії із,